

RENASANČNÍ KACHLE S FIGURÁLNÍ VÝZDOBOU Z IVANČIC

Klára Sovová

Ve sbírkách poboček Muzea Brněnska je uchovávána řada kamnových kachlů, kterým, až na výjimky, nebyla věnována odborná pozornost. Jednotlivé kachle se sice dočkaly svého publikování v dílčích i širě koncipovaných staticích¹, nicméně větší část fondu stále čeká na zpracování. Z tohoto důvodu vyvstal záměr postupně veřejnosti zpřístupnit materiál, který muzeum opatruje. Tento příspěvek by měl být prvním v sérii chystaných článků. Jeden z kachlů, o nichž pojednává, se sice dočkal zveřejnění brzy po svém objevu, zatím však nebyl blíže zhodnocen. V tomto příspěvku se zaměříme na dva kachle pocházející ze stejné série, definované totožnou arkádou.

KACHEL S MOTIVEM BOHYNĚ LUNY

Stručná historie sboru a nálezové okolnosti kachle

Ivančický bratrský sbor patřil v 16. století k nejvýznamnějším a největším v českých zemích. Počátky jeho působení jsou kladeny do posledních let 15. století. Za doby působení Jana Blahoslava (1558–1571) zde započala svou činnost bratrská tiskárna (v letech 1562–1578), která produkovala renesanční tisky vysoké estetické kvality. Z dílen tiskárny vyšla řada významných děl, nejvýznamnějším počinem však byla práce na překladu bible a její následné vydání. Čeština, jíž byla Bible kralická napsána, se nadlouho stala etalonem českého spisovného jazyka. Politická situace nebyla jednotě bratrské nakloněna, a tak musela být tiskárna několikrát

z bezpečnostních důvodů přestěhována. První útočiště našla v roce 1578 na panství utrakvistického šlechtice Karla staršího ze Žerotína, v prostorách kralické tvrze. I po přestěhování tiskárny však bratrský sbor v Ivančicích pokračoval ve své vzdělávací činnosti. Jeho konečný zánik se datuje k roku 1623, kdy byli bratři v souvislosti s pobělohorskou politickou situací i se zbytkem komunity nuceni přesunout sbor i školy do bezpečnějšího působiště a definitivně opustit Ivančice.² Areál sboru přešel do rukou Lichtenštejnů. Jeho další osudy nejsou příliš známy. Konec působení bratrské komunity však neznamenal automaticky zánik budov dříve sboru patřících. Ty však začaly brzy po odchodu bratří chátrat a v roce 1757 byly zpuštěny požárem. Areál už poté nikdy nebyl obnoven.³

V osmdesátých letech 20. století probíhal v prostorách tehdejších Šmeralových závodů (dnes ulice Ve Sboru 360/10) záchranný archeologický výzkum.⁴ Při stavebních pracích bylo v roce 1980 odkryto zdivo: základy gotického polygonálního presbyteria s pěti opěráky, patřícího bratrskému kostelu. V těsné blízkosti jednoho z opěráků presbyteria byla objevena zasypaná studna. O rok později se podařilo prozkoumat i loď kostela a další přilehlé stavební prvky.⁵ Spolu s dodnes stojící věží a zdí, považovanou za součást kostela, se jedná o poslední pozůstatky kdysi rozsáhlého komplexu budov, patřících ivančickému bratrskému sboru.

Z výzkumu pochází řada gotických a renesančních kamnových kachlů.⁶ Mezi nimi se nachází i renesanční reliéfní kachel s figurální výzdobou. Artefakt byl nalezen vně presbytáře v sektoru, který byl na nálezy poměrně chudý. Z vnitřního prostoru presbytáře (sektor A) pochází mj. nález početní mince z poslední čtvrtiny 16. století a hrnc z 15. století.⁷ Nálezový kontext neumožňuje přesnější dataci.

1 Například ČEJKA, Jiří. *Ivančice: dějiny města*. Ivančice: Město Ivančice, 2002. s. 160, 162, 168, 239; MICHNA, Pavel. Gotický kachel ze sbírek Podhoráckého muzea v Tišnově. In: *Vlastivědný věstník moravský*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1965, roč. XVII, č. 2, s. 249–251.; VLČKOVÁ, Jitka. Středověké kamnové kachle s náboženskými motivy z jihomoravských sbírek (Pokus o aplikaci uměleckohistorických přístupů). *Archaeologia historica*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 2001, roč. 26, s. 372, 380.

2 VYKOUPILO, Libor. Ivančice za panství pánů z Lipé. In: ČEJKA, pozn. 1, s. 211–225.

3 ŠEBELA, Lubomír a VANĚK, Jiří. Předběžná zpráva o záchranném archeologickém výzkumu v areálu bývalého bratrského sboru v Ivančicích. *Vlastivědný věstník moravský*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1982, roč. XXXIV, s. 201–206.

4 Výzkum provádělo Okresní muzeum Brno-venkov, zpočátku pod vedením PhDr. Lubomíra Šebely. V další fázi se vedení výzkumu ujal PhDr. Ludvík Belcredi. Výzkum, probíhající několik sezon, přinesl množství materiálu publikačně zhodnoceného v dílčích pracích: Ibid., s. 201–206.; ŠEBELA, Lubomír a VANĚK, Jiří. *Hromadný nález ze studny v areálu bývalého bratrského sboru v Ivančicích (přelom 16. a 17. stol.)*. Ivančice: Okresní muzeum Brno-venkov, 1985. Zbývající část materiálu dosud čeká na své vyhodnocení.

5 BELCREDI, Ludvík a VANĚK, Jiří. *Zpráva o archeologickém výzkumu areálu bývalého bratrského sboru v Ivančicích v roce 1981*. Archiv Muzea v Ivančicích.

6 Mezi materiálem pocházejícím ze zásypu studny jsou zastoupeny zlomky rezných i glazovaných kachlů, část z nich, především kusy s vegetativní výzdobou a kachle medailonové se dočkaly svého zpracování (ŠEBELA a VANĚK, pozn. 4, s. 41–43, tab. 31–35). Kromě toho uchovává Muzeum v Ivančicích materiál ze starších výzkumů. V roce 1953 zde prováděla drobné sondážní práce V. Fialová (Moravské Muzeum) a v roce 1967 O. Uhrová (Okresní muzeum Brno-venkov).

7 ŠEBELA a VANĚK, pozn. 3, s. 43.

Popis kachle⁸

Z torza komorového kachle obdélného tvaru se podařilo zrekonstruovat téměř kompletní čelní vyhřívací stěnu (dále ČVS) o rozměrech 305 × 215 mm (obr. 1a). Dochovala se i část rámové, kuželovité komory o hloubce cca 80 mm. Ústí komory je zpevněno vně přehnutou oblou manžetou, širokou 15–20 mm. Materiál je jemně plavený, s příměsí slídy, vnitřek komory nevykazuje stopy zakouření. Na několika místech jsou dochovány otisky textilií. V horní části komory je proražen jeden záchytný otvor. Kachel je režný, vypálený do cihlově červené barvy, přičemž ČVS je opatřena slídovým přetahem.

Ikonografie

Centrální motiv zobrazuje ženu v antikizujícím rozevlátém rouchu, s dvojité podkasanou sukni. Vlasy má upraveny do složitě proplétaného uzlu, zdobeného perlovým diadémem. Postava je zobrazena frontálně, obličej je však pojednán z profilu. Levou ruku má žena opřenou v bok, zatímco pravou, ohnutou v lokti, drží pozvednutou a vztyčeným prstem ukazuje vzhůru. U nohou jí leží předmět, jehož správná interpretace je klíčem k určení motivu zobrazeného na kachli.⁹ Celý výjev je rámován bohatým, perspektivně pojatým obloukem renesanční arkády (typ 1).¹⁰ Oblouk je podpírán čtyřhrannými pilíři, kombinovanými s předsunutými kónickými polosloupky. Ty jsou ukončeny stupňovitou hlavicí, zdobenou zubořezem v kombinaci s rostlinnými motivy. Z patek, pojednaných analogicky hlavicím, se dochovala jen horní lišta a část rostlinného dekoru. Nad patkou jsou polosloupky zdobeny vegetativními ornamenty (pampeliškové listy). Zadní čtyřhranné pilíře mají stejně bohatě řešenou hlavicí (a podle analogií i patky), ale výzdoba dřívku pilíře se omezuje na několik diagonálních rýžek v odsazeném zapuštěném poli. Oblouk je členěn do několika pásů, v nichž se střídá výzdoba geometrická (zubořez) s perlvcem a složitým vegetativním ornamentem v nejširším, perspektivně pojatém pásu arkády, představujícím vnitřní líc oblouku. Ve cviklech jsou umístěny stylizované trojlísté lilie. Kachel je lemován jednoduchou hranolovou lištou, spodní hrana, stejně jako levý bok kachle, se nedochovaly.

Obr. 1 /

Bohyně Luna

a) kachel, Ivančice, sbor inv. č. A5323.

(Muzeum v Ivančicích, foto: K. Sovová)

b) Bohyně Luna, kachlová forma, Kutná Hora.

(fotoarchiv Českého muzea stříbra v Kutné Hoře)

c) grafika H. Aldegrevera, 1533.

(převzato z: <https://www.metmuseum.org>)

8 a) typ kachle: komorový; b) tvar ČVS: obdélná; c) rozměr kachle/torza: 305 × 215 mm; d) komora: kuželovitá, hloubka 80 mm; e) povrchová úprava: režný povrch, slídový přetah ČVS; f) uložení: Muzeum v Ivančicích, podsběrka Archeologická; g) inventární číslo: A5323.

9 Vzhledem k nedokonalému otisku, či vlivem postdepozíčních procesů jsou některé detaily na kachli těžko čitelné. Identifikace objektu ležícího ženě u nohou mohla být tedy provedena teprve srovnáním s kadlubem z Kutné Hory. I velmi čitelný motiv na kutnohorské formě však umožňoval různé interpretace.

10 V této práci se zabýváme kachlovými sériemi s dvojím typem architektonického rámování. Pro přehlednost používáme označení typ 1 pro arkádu, použitou na kachlích z Ivančic/Kutné hory a typ 2 pro arkádu použitou např. na kachlích z lokalit Poplze, Pyšely atd.

Motiv byl v minulosti interpretován různě: jako alegorie některé ze ctností (viz například práce J. Šebely a J. Vaňka či E. Lemingera)¹ nebo jako bohyně Diana¹². Pavlík a Vitánovský poprvé interpretovali výjev jako dosud neznámé zpodobnění starozákonní Salome,¹³ dívky, která si vyžádala hlavu sv. Jana Křtitele na míse jako odměnu za svůj tanec.¹⁴ Tento výklad přejali i Pták a Knížková v práci představující buršický nález.¹⁵

Motiv Salome byl u renesančních umělců oblíbený, je tedy pochopitelné, že se obvyklou cestou (kopírováním výtvarných předloh) dostal i na kamenné kachle. Většinou se však setkáváme se zpodobněním Salome držící na rukou mísu s Janovou hlavou, případně (méně často) se Salome, předvádějící svůj osudný tanec. Tyto typy zobrazení jsou časté jak na obrazech a rytinách, tak na kachlích (z našeho prostředí pochází například dva kusy zobrazující Salome, držící v rukou mísu, z hradu Tolštejna¹⁶ a jeden z Prostějova¹⁷). Zpodobnění tančící Salome s mísou u nohou je však cizí většinovému úzu renesančního zpracování motivu.¹⁸ Při hledání analogií, které by pomohly určit motiv, nebo alespoň zpřesnit dataci, se podařilo dohledat předlohu, podle níž byl motiv zpracován. Je jí grafický list Heinricha Aldegrevera (obr. 1c). Rytina představuje bohyni Lunu, jak prozrazuje text v kartuši (umístěný nad signaturou autora) i atributy, vážíci se k této bohyni, které jsou zakomponované do obrazu: ať už se jedná o srpek měsíce na obloze, na nějž žena ukazuje svým vztyčeným prstem, vyobrazení raka u jejích nohou, postavu spáče v pozadí nebo měsíce

- 11 ŠEBELA a VANĚK, pozn. 3, s. 204, obr. 6:3.; LEMINGER, Emanuel *Umělecké řemeslo v Kutné Hoře* Kutná Hora: Vydavatelství a nakladatelství Martin Bartoš – Kuttna, 2015, s. 55, obr. 87.
- 12 LEMINGER, pozn. 11, s. 55, obr. 87.
- 13 PAVLÍK, Čeněk a VITANOVSKÝ, Michal. *Encyklopedie kachlů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: ikona grafický atlas reliéfu na kachlích gotiky a renesance*. Praha: Libri, 2004, s. 40.
- 14 Jistá rozpačitost v interpretaci je pochopitelná vzhledem k okolnosti, že nálezy kachlů jsou buď neúplné (Poplze), nebo vykazují silné opotřebení (Ivančice, Pyšely), což znesnadňuje čtení motivu. Pouze v případě kadluby je jasně viditelný předmět u ženiných nohou.
- 15 PTÁK, Martin a KNÍŽKOVÁ, Markéta. Buršice 1948: Ojedinělý nález renesančního kachle s motivem biblické Salome (?). In: HÚRKOVÁ, Jindra a ŠYKOROVÁ, Lenka, ed. *Šborník prací z historie a dějin umění*. Historická společnost Klatovy, 2013, roč. 7, s. 241–247.
- 16 SOUKUPOVÁ, Markéta, SOUKUP, Michal a ŠREJBROVÁ, Jitka. Komorové kachle s náboženskými motivy: Salome s hlavou Jana Křtitele. In: ANTONY ČEKALOVÁ, Sylva, BALÁŠOVÁ, Michaela a BELISOVÁ, Natalie, et al. *Svět kachlových kamen: kachle a kachlová kamna severozápadních Čech* Oblastní muzeum v Mostě, 2017, s. 152.
- 17 PAVLÍK, Čeněk. Náboženské motivy. In: MENOŠKOVÁ, Dana a MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk. *Čas, která hřeje: výběrový katalog gotických a renesančních kachlů Moravy a Slezska* Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti, 2008, s. 31, obr. 82.
- 18 Přesto se v umění rané italské renesance setkáváme s vyobrazením celého příběhu, převyprávěného v jednom obraze, vykazujícím jistou formální i ideovou podobnost s motivem na kachli. To nás zpočátku vedlo k úvahám, že by grafická předloha použitá při tvorbě ivančického kachle mohla být některým z těchto děl inspirována. (Srovnej např.: LIPPI, Fra Filippo *Herod's Banquet* [nástěnná malba] [online]. [cit. 17. 6. 2019]. Dostupné z: <https://www.wga.hu/frames.html?/html/l/lippi/filippo/index.html>). Předpokládali jsme, že v rámci úspornosti výrazových prostředků, které jsou dány omezeným prostorem kachle, mohl být biblický příběh zobrazen ve zkratce, zachycující symbolicky v jeden okamžik osudný tanec i tragické zakončení celého děje.

v úplňku (?) u nohou bohyně.¹⁹ Zpracování motivu na kachli velmi přesně reprodukuje ústřední postavu, postoj, oděv i šperky, ale vynechává architekturu (jež je nahrazena obloukem arkády) a téměř všechny atributy bohyně. Pouze srpek měsíce zůstal zachován, nicméně byl přesunut, poněkud netradičně, k nohám Luny. Tím gesto, jímž bohyně na původní grafice ukazuje na srpek měsíce, ztrácí na významu. Pro určení výrobního okruhu, odkud dílo pochází, se stal zásadním publikovaný soubor renesanční stolní keramiky z Kolína nad Rýnem.²⁰ Motivy alegorických postav (vždy se jedná o trojici ženských postav zosobňujících ctnosti) na dvou honosně zdobených korbelech (Pinte), stylisticky odpovídají zpracování ústředního motivu studovaného kachle. Zobrazení ctností vychází z rytin tzv. norimberských malých mistrů²¹. Dle Ingeborg Unger byl motiv alegorie Mírnosti inspirován grafikou Georga Pentze, alegorie Síly byla vytvořena podle předlohy Heinricha Aldegrevera.²² Zpracování ctností z Kolína i Luny z ivančického kachle (jejich „přepis“ z grafického listu do hliněné podoby) vykazuje natolik shodný rukopis, že je pravděpodobný vznik obou předloh v jednom výrobním centru (obr. 2a, b).

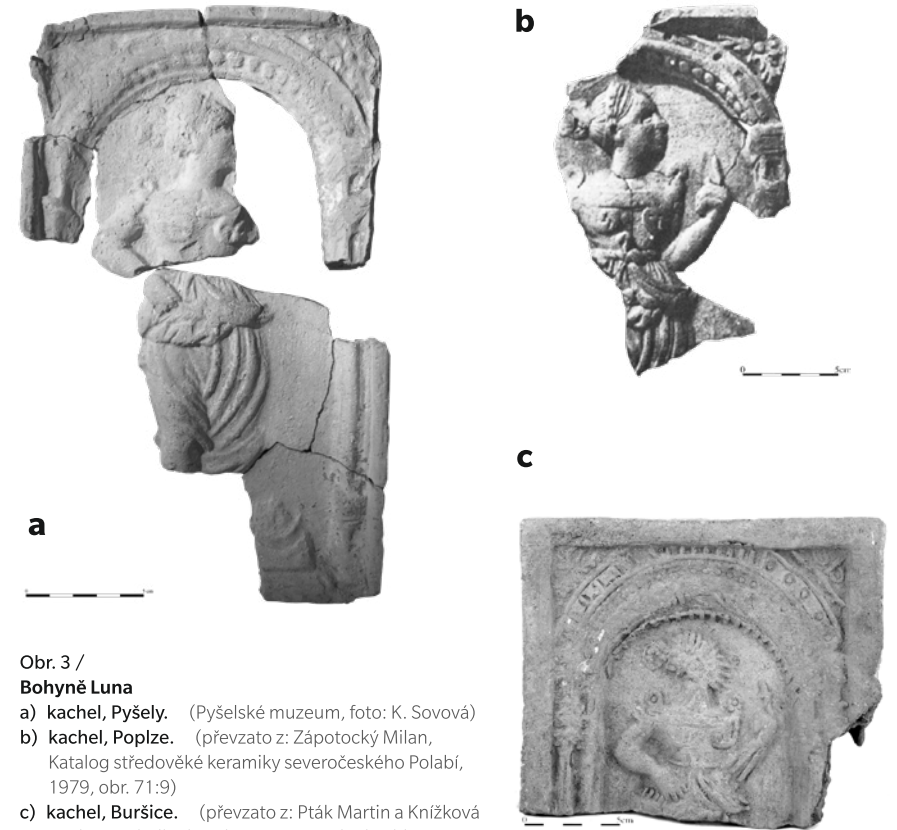
Obr. 2 /
Alegorie Síly
 a) grafický list Heinricha Aldegrevera 1528. (převzato z: <https://www.rijksmuseum.nl>)
 b) reliéfní výzdoba korbele provedená podle rytiny H. Aldegrevera. (převzato z: Unger, Ingeborg, Kölner und Frechener Steinzeug der Renaissance: die Bestände des Kölnischen Stadtmuseums. Köln: Kölnisches Stadtmuseum, 2007, s. 262–263. č. k. 200)

- 19 Srovnej: ALDEGREVER, Heinrich. *Luna* [rytina]. [online]. [cit. 15. 5. 2019]. Dostupné z: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/428409>.
- 20 UNGER, Ingeborg. *Kölner und Frechener Steinzeug der Renaissance: die Bestände des Kölnischen Stadtmuseums*. Köln: Kölnisches Stadtmuseum, 2007, s. 262–263.
- 21 Skupina umělců působících v první polovině 16. století. Zabývali se tvorbou drobných, velmi detailně propracovaných tisků. Do okruhu tzv. malých mistrů patřili např. Georg Pentz, Hans Sebald Beham a jeho bratr Barthel Beham, Albrecht Altdorfer a Heinrich Aldegrever. Řada děl těchto autorů se stala předlohami pro výzdobu stolní keramiky, kamenných kachlů, ale i dalšího luxusního zboží. I v dnešní době je možné se obklopit jejich díly, běžně jsou k dostání např. obaly na mobilní telefony zdobené grafikami těchto renesančních umělců.
- 22 Určení autora předlohy alegorie Mírnosti (č. k. 201): UNGER, pozn. 20, str. 263.; Předloha k zobrazování Síly (č. k. 200) srovnej: ALDEGREVER, Heinrich *Kracht* [rytina]. [online]. [cit. 20. 6. 2019]. Dostupné z: <https://www.rijksmuseum.nl/en/search/objects?q=Heinrich+Aldegrever+kracht&p=10&ps=12&st=Objects&ii=6#/RP-P-OB-2750,114>.

Analogie

Kachel s motivem Luny se vyskytuje v řadě exemplářů, přičemž identický centrální motiv je použit ve dvou různých kachlových sériích. Nejvzácnější analogií je kompletně dochovaná kachlová forma s totožným motivem i rámováním, na ležená při výzkumu v areálu nemocnice v Kutné Hoře (lokalita: Kutná Hora, stará nemocnice, rozměr: 420×235 mm, uložení: České muzeum stříbra, inv. č. K1 974, obr. 1b).²³ Do literatury ji uvedl Emanuel Leminger již v roce 1926.²⁴ Reliéf, respektive jeho negativ, přesně odpovídá dochované části ivančického kachle, s tím rozdílem, že díky úplnosti formy známe i podobu patek sloupů, zdobených analogicky hlavicím. Centrální motiv i oblouk arkády jsou velmi precizně zpracovány, obojí je provedeno na vysoké řemeslné úrovni. Na první pohled je však patrné, že forma byla prodloužena oproti původní kratší verzi,²⁵ a to poněkud neumělým způsobem, kontrastujícím se zbytkem formy. Spodní část reliéfu prostě jen plynule navazuje na horní část, prodloužení sloupků již nenese žádnou výzdobu. Pod nohama Luny, stojící na podložce, je vymodelován robustní výstupek (v otisku kachle tvořící niku).

Nejméně třemi kusy je zastoupená varianta kachle, publikovaná Z. Hazlbauerem, pocházející z obce Pyšely, (lokalita: Pyšely, zámek, okr. Benešov, uložení: Pyšelské muzeum, inv. č.: A/23).²⁶ Nejzachovalejší exemplář má dochovány cca $\frac{3}{4}$ ČVS (rozměr 380×210 mm, vzhledem k fragmentárnosti ČVS je rozměr pouze orientační). Na kachli je čitelný téměř celý centrální motiv, totožný s ivančickým. Oproti tomu arkáda nese známky výrazného zjednodušení (typ 2). Oblouk je tvořen pouze dvěma výzdobnými pásy (na čelní a vnitřní straně oblouku) zdobenými zubořezem a perlvcem a je nesen jedním čtvercovým pilířem s hlavicí tvořenou kombinací říms. Pilíř má obdobně řešenou patku. Cvikly jsou vyplněny rostlinným motivem. Kachel lemuje úzká, jednoduchá, jednostranně zaoblená hranolová lišta. Dochovala se část rámové, mírně kónické komory. Ústí komory je zpevněno vně přehnutou oblou manžetou (obr. 3a). Torzo zcela identického kachle pochází z obce Poplze, (lokalita: Poplze, u bývalého JZD, okr. Litoměřice, uložení: Oblastní muzeum v Litoměřicích, inv. č.:?, obr. 3b) o rozměrech 185×120 mm (cca $\frac{1}{4}$ ČVS). Z kachle se dochoval pouze pravý horní roh s částí centrálního

Obr. 3 /

Bohyně Luna

- a) kachel, Pyšely. (Pyšelské muzeum, foto: K. Sovová)
b) kachel, Poplze. (převzato z: Zápotocký Milan, Katalog středověké keramiky severočeského Polabí, 1979, obr. 71:9)
c) kachel, Buršice. (převzato z: Pták Martin a Knižková Markéta, Ojedinelý nálezný renesančního kachle s motivem biblické Salome(?), 2013, obr. XXIV)

motivů a obloukem arkády. Dva drobné zlomky centrálního motivu Luny pochází z Prahy, z dílny Adama Špačka.²⁷

Shromážděnému materiálu se zcela vymyká exemplář nalezený v Buršicích (obr. 3c).²⁸ Atypické jsou i náleznové okolnosti; artefakt byl objeven při výkopu studny v selském stavení. Přestože byl nepochybně inspirován stejnou předlohou, zpracování tohoto kachle se zcela odlišuje od výše zmíněných analogií. Je neumělé, schematizující. Předlohou mu mohl být kachel shodný s ivančickým. Pojednání arkády (dvojice sloupů, lilie ve cviklech, rozdělení oblouku do tří výzdobných pruhů) se snaží dodržet výzdobu předlohy, byť použití kolků/razítek se jí vymyká.

23 Viz evidenční záznam Českého muzea stříbra v Kutné Hoře.

24 LEMINGER, pozn. 11, s. 55. obr. 87.

25 PAVLÍK a VITANOVSKÝ, pozn. 13, s. 40.

26 HAZLBAUER, Zdeněk. Historické kamnové kachle z okolí pyšelského zámku. Část II: Figurální kachle renesančního období. *Pyšelský zpravodaj*. Pyšely, 1993, říjen, s. 4–5. Na tomto místě bych ráda poděkovala paní Zdeňce Srnské, vedoucí Pyšelského muzea, za nasazení, s nímž zachraňovala cenné archeologické artefakty, které by bez jejího zásahu byly nenávratně zničeny, stejně jako za laskavou pomoc při dokumentování pyšelského kachle, zpřístupnění fondů muzea a související literatury.

27 ZÁPOTOCKÝ, Milan. *Katalog středověké keramiky severočeského Polabí*. Praha: Archeologický ústav ČSAV, 1979, s. 152, obr. 71:9; ŽEGKLITZ, Jaromír. Kachle z dílny hrncíře Adama Špačka (1531–1572) na Novém Městě pražském. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 2019, č. k. 341 a 345.

28 PTÁK a KNIŽKOVÁ, pozn. 15, s. 241–247.

a

Obr. 4 /

Portrét panovníka

- a) kachel, Ivančice; inv. č. K2183.
 b) kachel, Ivančice; inv. č. K314.
 (Muzeum v Ivančicích,
 foto: K. Sovová)
 c) grafika G. W. Hüllmanna,
 zobrazující Jana Fridricha I.,
 kurfiřta saského, rytina
 z 18. století je reprodukcí
 prací Cranachovy školy.
 (převzato z: <http://bawue.museum-digital.de>)
 d) grafika W. Kiliana, zobrazující
 Jana Fridricha I., kurfiřta
 saského v pokročilejším věku.
 (převzato z: <http://bawue.museum-digital.de>)

0 5cm

b

0 5cm

c

d

Na nejhořejší liště jsou použity dokonce tři typy kolků v jednom pruhu, ke změně motivu dochází vždy cca po 1/3 délky. Dochovaná je přibližně 1/2 kachle o rozměrech 170 × 197 mm s komorou hloubky 70 mm.

KACHEL S PORTRÉTEM PANOVNÍKA

V ivančickém muzeu se nacházejí ještě další exempláře kachlů z téže série – dvě torza s portrétem panovníka a torzo horního rohu ČVS dalšího kachle s dochovanou částí oblouku arkády, avšak neznámým motivem.²⁹ Všechny nálezy pocházejí ze staré sbírky muzea, budované pravděpodobně za dob zdejšího muzejního spolku (Musejní spolek v Ivančicích působil v letech 1893–1951 a stál u zrodu ivančického muzea). Bližší nálezové okolnosti kachlů bohužel nejsou známy.

Popis kachle³⁰

Kachel s motivem šlechtice existuje ve dvou exemplářích. Z obou se dochovala torza ČVS bez komory. První z nich (inv. č. K2183) má dochovány cca 2/3 ČVS o rozměrech 222 × 172 mm. Materiál je jemně plavený s mírnou příměsí slídy. Kachel je režný, povrch má šedou barvu, na lomu je hmota vypálena do růžova. Kachel má velmi zřetelný, hluboký reliéf (obr. 4a), na zadní straně ČVS jsou patrné četné otisky textilie.

Z druhého exempláře (K314) jsou zachovány cca 1/3 ČVS o rozměrech 265 × 160 mm. Kachel má nekvalitní otisk a setřelý reliéf. Provedením odpovídá exempláři ze sboru. Materiál je hrubší, s mírnou příměsí slídy, povrch byl upraven slídovým přetahem (obr. 4b). Oba kusy nesou stopy zakouření zadní strany ČVS.

Ikonografie

Centrální motiv zobrazuje šlechtice v bohatém renesančním rouchu. Starší muž s krátkým plnovousem má na hlavě baret zdobený pštrosím peřím. Plášť je podšitý kožešinou a má výrazně zdobné lemy na dolním okraji. Bohatě nabíraná košile je pod krkem ukončena ozdobným límcem, na krku muži visí dva robustní řetězy se závěskem. Ruce drží muž složené před trupem, přičemž levou rukou si přidržuje plášť a v pravé drží rukavice, u pasu mu visí meč. Rukávy kabátce jsou bohatě prošívány a zdobené podle renesanční módy. Na reliéfu je zobrazena celá postava panovníka (na větším z dochovaných fragmentů chybí pouze boty). Oba výjevy jsou rámovány arkádou typu 1.

²⁹ Jedná se o horní rohový fragment ČVS, inventární číslo: K1100.

³⁰ a) typ kachle: komorový; b) tvar ČVS: obdélná; c) rozměr kachle/torza: 172 × 222mm; 265 × 160 mm; d) komora: nedochována; e) povrchová úprava: režný povrch, slídování; f) uložení: Muzeum v Ivančicích, podsbírká Keramika; g) inventární číslo: K2183, K314.

Bohatý oděv šlechtice (pštroší péra na baretu, kožešina, šperky, meč) poukazují na to, že se jedná o portrét panovníka. Nemáme však k dispozici žádné další vodítko, které by pomohlo spolehlivě identifikovat konkrétní historickou osobu (nápis, erb). Volná analogie motivu, pocházející z Levína, je ve starší literatuře uváděna jako portrét Jana Fridricha I., kurfiřta Saského,³¹ panovníka, který byl častým námětem výzdoby kamnových kachlů. I když se nám nepodařilo dohledat grafickou předlohu, která by jednoznačně potvrdila osobu na reliéfu, kompozice, oděv i postoj šlechtice vykazují poměrně velkou shodu s portréty Jana Fridricha I. (např. rytiny Goerge Pentze, nebo možná spíše některá z pozdějších variací téhož motivu, obr. 4c, d),³² mohlo by se však jednat i o portrét některého z dalších panovníků doby reformace (např. Fridricha III. Moudrého).

Obr. 5 / Portrét panovníka, kachel, Levín. (převzato z: Zápotocký Milan, Katalog středověké keramiky severočeského Polabí, 1979, obr. 31:21)

Analogie

Dvě analogie motivu panovníka pocházejí z Prahy. První z nich – drobný fragment s arkádou typu 2(?) pochází z Pražského hradu (lokality: Praha – Hrad). Kachel byl opatřen bohatě polychromní glazurou.³³ Druhý fragment téhož motivu (lokality: Praha 1, Staré Město) zachycuje obličej muže v baretu a kožešinovém límci. Střep je opatřen zelenou glazurou.³⁴

Poslední analogií je volné zpracování téhož motivu z Levína (lokality: Levín, okr. Litoměřice, rozměry: 270 × 182 mm, rám 35 mm). ČVS zobrazuje v portálu

stojícího šlechtice v kožešinou podšitým pláští a baretu se pštrošími péry (obr. 5). Kompozice odpovídá kachli z Ivančic. Stejná tektonika arkády s dvojicí sloupů a členěním oblouku odkazuje na znalost této fyzické předlohy, případně jiné grafické předlohy, která již architektonické rámování sama v sobě obsahuje. Na rozdíl od ivančického kachle však na levínském exempláři muž svírá meč v pravé ruce.³⁵

DATOVÁNÍ

Přestože existuje řada kachlů s totožnou ikonografií, jen velmi málo z nich pochází z dobře datovatelných kontextů. Kachel s motivem Luny z Ivančic byl nalezen v sektoru vykazujícím rozptýl materiál od 15. do 17. století. Autoři výzkumu J. Šebela a J. Vaněk jej datují na přelom 16. a 17. století.³⁶ Podobná situace panuje i u ostatních nálezů. Většina z nich pochází ze starých výzkumů či náhodných nálezů, u nichž nejsou známy nálezové okolnosti. Kachle s portrétem šlechtice z Prahy jsou datovány do 16. století (resp. exemplář z Pražského hradu do 1. poloviny 16. století).

Pokud bychom se chtěli opřít o datování nikoliv motivů, ale architektonických prvků rámujičích centrální výzdobné motivy, značně se rozšíří počet sledovaných kachlů. Oblouk arkády typu 1 byl kromě Ivančic a Kutné Hory použit například i na kachli s portrétem šlechtice z Křivokláta (portrét Karla V. nebo Ferdinanda I.? a dalších).³⁷ I tyto exempláře však pocházejí z těžko datovatelných kontextů (z navážkových vrstev).

Z tohoto pohledu je tedy výjimečným nález kachle s motivem Adama a Evy u stromu poznání, pocházející z dílny Adama Špačka, jejíž působení je písemnými prameny doloženo mezi lety 1531–1572. Kachle s tímto motivem zde byly vyráběny v kombinaci s oběma sledovanými typy architektonického rámování.³⁸

Architektonické rámování typu 2 se mimo kachlů s bohyní Lunou objevuje mj. na kachli znázorňující alegorii Neštěstí a portrétních kachlích s postavou šlechtice nebo panovníka (Karel V. nebo Ferdinand I.? – motiv je totožný s výše uvedeným motivem z Křivokláta),³⁹ dále na exempláři s postavou krále (Davida/Šalamouna), vše z Prahy. Pražské nálezy jsou rámcově datovány do poloviny 16. století.⁴⁰ Další možnost zpřesnění datace nám přináší již zmiňované reliéfně zdobené korbele z Kolína nad Rýnem, které Ingeborg Unger datuje do druhé

31 PAVLÍK a VITANOVSKÝ, pozn. 13, s. 116, 258.

32 Srovnej např. rytinu vytvořenou Gottlieb Wilhelm Hüllmannem v 18. stol. podle předlohy autorů Cranachova okruhu: (HÜLLMANN, Gottlieb Wilhelm. *Johann Friedrich I. Kurfürst von Sachsen* [rytina]. [online]. [cit. 24. 4. 2019]. Dostupné z: <https://bawue.museum-digital.de/index.php?t=objekt&oges=8669>), nebo některý z mnoha pozdějších tisků, zobrazujících panovníka v pokročilejším věku. Srovnej např. KILIAN, Wolfgang. *Johann Friedrich I., Sachsen, Kurfürst* [rytina]. [online]. [cit. 15. 5. 2019]. Dostupné z: <http://www.portraitindex.de/documents/obj/34018483>.

33 BRYCH, Vladimír, STEHLÍKOVÁ, Dana a ŽEGKLITZ, Jaromír. *Pražské kachle doby gotické a renesanční. Katalog výstavy*. Praha, 1991, s. 99, č. k. 228.

34 Ibid., s. 101, č. k. 233.

35 ZÁPOTOCKÝ, pozn. 27, s. 77, obr. 32:21.

36 ŠEBELA a VANĚK, pozn. 3, s. 204, obr. 6:3.

37 DURDÍK, Tomáš a HAZLBAUER, Zdeněk. Pozdně renesanční kachle ze severního parkánu horního hradu na Křivokláte. 1 část. *Castellologica bohemica*. Praha: Archeologický ústav Akademie věd České republiky, 1991, s. 292 (kachle č. 15, obr 5:1,2, 6–11 a pravděpodobně i obr. 4: 2–4).

38 ŽEGKLITZ, pozn. 27, s. 80, č. k. 3., č. k. 4.

39 BRYCH, Vladimír. *Kachle doby gotické, renesanční a raně barokní: výběrový katalog Národního muzea v Praze*. Praha: Národní muzeum, 2004, obr. 447, 448.

40 Ibid., s. 154, obr. 366, s. 174, obr. 420, 422 až 424 a s. 181, obr. 447.

čtvrtiny 16. století. Využití stejných předloh ve výzdobě stolního nádobí i kachlů je hojně doloženo právě z kolínských hrnčířských dílen.⁴¹ Použití společných výchozích modelů (?), jak ústředního motivu, tak v některých případech dokonce celého vzoru, včetně architektonického rámování kachlů, použité při výzdobě keramického nádobí, bylo zřejmě poměrně rozšířenou praxí. Další významné zpřesnění doby vzniku nám dává sama grafická předloha, jež byla vytvořena v roce 1533.⁴² Všechna získaná data však pouze doplňují naše znalosti o době vzniku keramických artefaktů, je nutné počítat s prodlevou mezi tiskem grafiky a okamžikem jejího převedení do keramické podoby, stejně jako s poměrně dlouhou životností takto vytvořených forem/modelů. Například kachlové série s motivy sedmi planet vznikly podle grafických listů Hanse S. Behama vytištěných v roce 1539. Motivy byly použity ve dvou kachlových sériích, s jednoduchou i perspektivní arkádou (která v mnoha aspektech odpovídá arkádě typu 1), přičemž datace těchto sérií je uváděna k roku 1566 a 1561.⁴³ Sledované kachle tedy můžeme datovat do druhé až třetí čtvrtiny 16. století.⁴⁴

K NĚKTERÝM ASPEKTŮM VÝROBY KACHLŮ

Se vzrůstající oblibou kachlových kamen a masovější produkcí kamnářských výrobků dochází v renesanci k profesionalizaci řemesla. Změna požadavků na estetické kvality výzdoby s sebou nese významný pokrok v technologii výroby forem, přibývá počet následných kroků používaných při jejich výrobě, umožňujících postupné zdokonalování negativu. Důraz je kladen na výrobu co nejdokonalejší formy, z níž je pak možné vyrobít řadu kachlů. Pomocí přechodných pozitivů a jejich kombinací vznikají varianty s různým rámováním nebo naopak centrálními motivy. Díky tomu se oproti minulosti setkáváme mnohem častěji s kachlovými

41 Datování keramiky: UNGER, pozn. 20, s. 262–263. Použití totožných předloh na kachlích i keramice viz: UNGER, Ingeborg. *Kölnher Ofenkacheln. Die Bestände des Museums für Angewandte Kunst und des Kölnischen Stadtmuseum*. Köln: Kölnisches Stadtmuseum, 1988. s. 105, 153–154, 156–157 atd.

42 Heinrich Aldegrever žil v letech 1502–1555 (1558, 1561?), jeho rané práce jsou datovány k roku 1527.

43 UNGER, pozn. 41, s. 138–143.

44 Rozmezí, v němž byly kachle těchto sérií vyráběny, lze poněkud zpřesnit na jedné straně datem vzniku grafické předlohy tj. rokem 1533 (vztahuje se však pouze k motivu Luny), a na druhé straně datem zániku Špačkovy dílny, v roce 1572, které nám udává dataci ante quem. Na druhou stranu je nutné mít na zřeteli ošidnost datování na základě výskytu kamnových kachlů – je totiž zapotřebí počítat s poměrně dlouhou životností kachlových kamen samotných i faktu, že formy bývaly používány i poměrně dlouho poté, co se přestaly odpovídat dobovému vkusu. (Srovnej např.: VITANOVSKÝ, Michal. Kadluby, in: MENOŠKOVÁ, Dana a MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk. *Kráska, která hřeje: výběrový katalog gotických a renesančních kachlů Moravy a Slezska*. Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti, 2008. s. 157; ŽEGKLITZ, Jaromír, VITANOVSKÝ, Michal a ZAVŘEL, Jan. *Soubor kachlových forem z pražské hrnčířské dílny Adama Špačka a její kachlová produkce v letech 1531–1572*. *Archeologické rozhledy*. Praha, Archeologický ústav AV ČR Praha, 2009, roč. LXI, sešit 2, s. 460.)

sériemi,⁴⁵ jež jsou sjednoceny totožným rámováním různého ústředního motivu. Série může (ale nemusí) tvořit tematicky provázanou řadu (alegorické motivy, portrétní kachle, atd.). Technologie výroby kachlových sérií vykazuje jistou variabilitu. Vedle jednoduchých forem, jak je známe z doby gotiky, se v renesanci objevují formy dvojdielné. Použití dvojdielných forem je doloženo především jejich nálezy. Pečlivým rozбором materiálu se používání dvojdielných forem podařilo doložit i přímo na hotových kachlích.⁴⁶

Otázkou je, jaká technologie byla použita v případě výroby sledovaných sérií. Samotná shoda motivů, vycházejících z jednoho společného prvotního modelu, použitých na kachlích a jejich vzájemné kombinace nepredikují existenci určitého druhu formy. Výchozí pozitivy mohly být stejně dobře použity k výrobě jednoduchých i dvojdielných forem. Nález formy z Kutné Hory tedy neznámá, že by všechny formy dané série musely být jednoduché. Použití těchto forem však mohlo přinášet jisté výhody, jak hrnčířům, pro něž byla výroba kachlů spíše doplňkovou činností, tak profesionálním dílnám, kterým umožnily zefektivnění práce při velkých objemech

Obr. 6 / Adam a Eva, kachel, Praha. (převzato z: Žeglitz Jaromír, Vitanovský Michal a Zavřel Jan, Soubor kachlových forem z pražské hrnčířské dílny Adama Špačka a její kachlová produkce v letech 1531–1572, 2009, obr. 23)

45 První tematické série se objevují již ve druhé polovině 15. století. Na pozdně gotických kachlích můžeme například pozorovat jednotnou výzdobu cviků. (ŽEGKLITZ, Jaromír. *Renesanční portrétní kachle z hrnčířské dílny Adama Špačka v Truhlářské ulici v Praze*. *Archeologické rozhledy*. Praha, Archeologický ústav AV ČR Praha, 2006, roč. LVIII, sešit 1, s. 100.) V pozdním středověku se již objevují sofistikované kachlové série, často s prořezávanou ČVS, určené pro náročného objednavatele. Jsou známy série s motivy turnajů nebo novozákonní tematikou. (Srovnej např.: JORDÁNKOVÁ, Hana, LOSKOTOVÁ, Irena a MERTA, David. *Odras domácí války v produkci brněnských kamnářů druhé poloviny 15. století*. *Archaeologia historica*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 2004, roč. 29, s. 581–597). Od 16. století obliba sérií s jednotným pojednáním architektonického rámování vzrůstá a stává se dostupnější i méně majetným vrstvám.

46 ŽEGKLITZ, pozn. 45, s. 78–116.

výroby.⁴⁷ Zatímco při použití dvojdílných forem musely být závěrečné úpravy prováděny na konečném otisku⁴⁸ a vyžadovaly tedy určitou dávku zručnosti a jistou ruku, u jednodílných byly všechny zásadní úpravy provedeny ještě před jejím dokončením a použití formy bylo pro konečného uživatele snazší. Způsob, jakým byly za pomoci (přechodných) pozitivů pro centrální motiv a rámování vyráběny jednodílné formy, se podařilo rekonstruovat díky kadlubu s portrétem vládce (pocházejícího z Prostějova).⁴⁹

V tomto případě byla forma vytvořena s použitím dvou pozitivů rozdílné řemeslné úrovně: kvalitně zpracovaného centrálního motivu a jednoduchého pozitivu tvořícího rámování kachle. Kombinování motivů a arkád rozdílné umělecké úrovně není v produkci renesančních kachlů ojedinělé. Poměrně komplikovaný způsob výroby umožňoval kombinováním různých pozitivů vyrábět odlišné kachlové série, ale i výslednou podobu negativu upravovat a domodelovat (jako v případě formy z Prostějova), nebo pouze zahladit nerovnosti a stopy po sesazování vzoru (jako je tomu u formy z Kutné Hory).

V případě kachlů z Ivančic a jejich analogií je patrná taková míra shody v jednotlivých detailech s ostatními nalezenými exempláři, že musel existovat společný výchozí model pro oba typy arkád i jednotlivé motivy (Luna, portrét šlechtice I – Jan Fridrich I. Saský?; portrét šlechtice II – Karel V. nebo Ferdinand I., Adam a Eva u stromu poznání a další.). V případě kachle s motivem Luny z Ivančic a kutnohorského kadlubu je možné pozorovat shodu i v takových drobnostech, jakými jsou nepravidelnosti ve výzdobě zadních sloupků arkády. Stejnou odchylku vykazuje výzdoba arkády u obou exemplářů s portrétem šlechtice z Ivančic, a to přesto, že na jednotlivých kusech byly tyto linie zvýrazněny po otisku formy ještě rydlí. Vždy však bylo dodrženo původní schéma výzdoby.

Vzájemné kombinace obou typů arkád a několika opakujících se centrálních motivů, jednoznačně pocházejících z totožného prvotního modelu, naznačují společný výrobní okruh, ve kterém kachle/formy vznikaly. Rozšíření těchto nálezů především v Čechách napovídá, že výrobní centrum forem, potažmo kachlů samých, je zapotřebí hledat v tomto regionu, i když v některých případech s využitím importovaných předloh/forem (vazba motivu Luny na kolínský výrobní okruh je více než zřejmá). Výroba kachlů z obou sérií je doložena z Prahy, velké množství kachlů obou sérií bylo nalezeno přímo v dílně Adama Špačka. Ať už se jedná o torza centrálního motivu Luny, kachle s arkádami typu 1 i 2 nebo dokonce

kombinace jednoho centrálního motivu s oběma typy rámování (Adam a Eva u stromu poznání). Množství nálezů obou sérií pocházející z Prahy (která byla přirozeným místem distribuce zboží Špačkovy dílny) naznačuje souvislost mezi těmito výrobky a Špačkovou dílnou.⁵⁰ Z Kutné Hory pocházející forma a fragmenty kachlů se stejným motivem ukazují na výrobu v místních dílnách. V současné době víme o čtyřech exemplářích s arkádou typu 1, pocházejících z Ivančic. Většina těchto artefaktů se od sebe odlišuje především složením materiálu a povrchovou úpravou, takže je nepravděpodobné, že by byly součástí jedné kamen (kachle s motivem Luny navíc zřejmě nikdy nebyl součástí funkčních kamen). Existuje tu tedy i možnost, že kachle byly vyráběny přímo v Ivančicích, s použitím zakoupené formy.⁵¹ Šíření motivu prostřednictvím obchodu s matricemi/formami bylo běžnou praxí, v tomto kontextu není nepravděpodobné, že se matrice, či hotové kadluby mohly obchodem dostat do Ivančic.

ZÁVĚR

Ivančické portrétní kachle patří do jedné série, spojené stejným typem architektonického rámování – typ 1. Oba centrální motivy se však vyskytují ve spojení s rámováním typu 2. Centrální motivy i oba typy rámování měly vždy shodný výchozí model, který mohl být použit buď k výrobě jednodílné, či dvojdílné formy. Ivančický kachel s motivem Luny vykazuje detailní shodu s kadlubem z Kutné Hory. Bohužel se u kachle nedochovala spodní hrana, takže nelze s jistotou říct, zda se jedná o přímý otisk kutnohorské formy (prodlouženou variantu), nebo jistě existující kratší verzi.⁵² Tato problematika by si zasloužila v budoucnu podrobnější rozbor, především detailní prozkoumání kutnohorské formy a její srovnání s ostatními sledovanými kachly. Zmenšení ivančického kachle oproti existující kutnohorské formě činí 6,9 %, což přibližně odpovídá smrštění k jakému dochází při jednom sušení a vypalování.⁵³

47 Tomu nasvědčují i nálezy jednodílných forem pro výrobu kachlových sérií v keramických dílnách ve Špýru a Kolíně (např.: ŽEGKLITZ, Jaromír. Reformanční kachle ze Špýru, Egerberku a Prahy. *Archeologické rozhledy*. Praha, Archeologický ústav AV ČR Praha, 2014, roč. LXVI, sešit 3, s. 516, 518, 521, 531, 534; UNGER, pozn. 41, s. 186, 192–194, atd.

48 ŽEGKLITZ, pozn. 45, s. 100–101.

49 Podrobně o výrobní technologii této a dalších forem: VITANOVSKÝ, Michal a MENOŠKOVÁ, Dana. Kachlové formy z Prostějova – Kostelecké ulice K technologickým a tvůrčím otázkách vzniku renesančních kachlových reliéfů. *Archeologické rozhledy*. Praha, Archeologický ústav AV ČR Praha, 2010, roč. LXII, sešit 4, s. 686–687.

50 Více o distribuci tohoto zboží: ŽEGKLITZ, pozn. 38, s. 159–160.

51 Více o importu kachlového zboží a forem např. TYMONOVÁ, Markéta. Šíření kachlových motivů ve světle surovinových analýz. In: ŠREJBEROVÁ, Jitka, *Kachle a kachlová kamna: sborník příspěvků z mezinárodní konference k výstavě Svět kachlových kamn*. Národní muzeum v Mostě, 19.–20. dubna 2018. Ústí nad Labem: Ústecký kraj, 2018, s. 122–136.

52 Všechny ostatní výše zmiňované kachle (s oběma typy arkád a všemi zmíněnými motivy) představují kratší variantu, u které spodní lišta kachle logicky navazuje na centrální motiv.

53 Propočítání je pouze orientační, vzhledem k neúplnosti dochovaného kachle byla výsledná hodnota vypočítána z několika vybraných referenčních bodů (délka postavy od čelenky k palci pravé nohy – 7,66 %, malíček pravé ruky – vrchol měsíce – 6,9 %, vzdálenost hlavice vnitřních sloupků – 6,4 % ukazováček levé ruky – loket pravé ruky 6,3 %, výška zadního pilastro 6,8 %). Zajímavostí je zmenšení, jež oproti kutnohorskému kadlubu vykazuje centrální motiv pyšelského kachle. Průměrná (orientační) hodnota zmenšení kachle oproti původnímu kadlubu je 15,4 %.

Ve většině zmíněných případů je všem kachlům společná srovnatelná řemeslná/umělecká úroveň arkád i centrálního motivu. Výjimku tvoří kachel s motivem Adama a Evy (obr. 6). Jeho ústřední motiv sice prozrazuje inspiraci poměrně se fistikovanou výtvarnou předlohou, ale zpracování je poněkud neumělé. Podobné využití prvků různé kvality vykazuje i forma s portrétem vládce z Prostějova. Rozdílná úroveň kombinovaných pozitivů nebyla tedy zřejmě při sesazování konečného vzoru na překážku.

Výše zmíněné kachle, které vykazují profesionální původ (alespoň co se výtvarnosti týká), doplňují nálezy dvou kopií vytvořených odlišnou technologií: bohyně Luny z Buršic a portrét šlechtice z Levína. Úroveň jejich zpracování napovídá, že se jedná o díla hrnců, pro něž výroba kachlů nebyla běžnou záležitostí. Srovnáním s ostatními exempláři je zřejmé, že autor buršického kachle byl obeznán s variantou Luny z Ivančic/Kutné Hory. Sice svérázně, ale poměrně přesně (i co se proporci týká) replikuje postoj ženy i podobu arkády, která ji obklopuje. Podobně tomu bylo i u kachle s portrétem šlechtice pocházejícího z Levína. Hrnčíři měli zřejmě k dispozici pouze hotové kachle jako zdroj inspirace (nepoužili je ani k výrobě pirátského otisku, což byla jedna z možností, jakými se motivy šířily), případně jinou předlohu, která by v sobě měla architektonické rámování již zakomponováno. Takovou předlohou mohla být například keramika s reliéfní výzdobou. Otázkou je, zda se lokální výrobci keramiky nechali inspirovat motivem již stojících kamen z důvodu výroby kachle určeného k jejich opravě, nebo při tvorbě vlastních, kvalitní předlohou inspirovaných, forem. Spekulovat můžeme i o tom, zda při kopírování motivu vědomě přejímali i jeho význam (zpodobnění bohyně Luny, portrét konkrétního panovníka), nebo byl motiv ochuzen o svou sémantickou rovinu a stal se pouze dekorativním prvkem.⁵⁴

54 Ráda bych poděkovala PhDr. Ireně Loskotové, Ph.D. za cenné rady i ochotu, s jakou mi pomáhala získat přístup k obtížně dostupné literatuře, a především za podporu při zpracování dané problematiky.

PRAMENY A LITERATURA

Muzeum Brněnska – Muzeum v Ivančicích, Sbirka Muzea v Ivančicích: podsbírka Archeologická podsbírka Keramika

BELCREDI, Ludvík, VANĚK, Jiří. Zpráva o archeologickém výzkumu areálu býv. bratrského sboru v Ivančicích v roce 1981. Archiv Muzea v Ivančicích.

BRYCH, Vladimír. *Kachle doby gotické, renesanční a raně barokní: výběrový katalog Národního muzea v Praze*. Praha: Národní muzeum, 2004. ISBN 80-7036-175-1.

BRYCH, Vladimír, STEHLÍKOVÁ, Dana a ŽEGKLITZ, Jaromír. *Pražské kachle doby gotické a renesanční. Katalog výstavy*. Praha, 1991. ISBN 80-7036-175-1.

ČEJKA, Jiří. *Ivančice: dějiny města*. Ivančice: Město Ivančice, 2002. ISBN 80-238-9441-2.

DURDÍK, Tomáš a HAZLBAUER, Zdeněk. Pozdně renesanční kachle ze severního parkánu horního hradu na Křivoklátě. 1 část. *Castellologica bohemica*. Praha: Archeologický ústav Akademie věd České republiky, 1991, s. 279–300. ISSN 1211-6831.

HAZLBAUER, Zdeněk. Historické kamenné kachle z okolí pyšelského zámku. Část II: Figurální kachle renesančního období. *Pyšelský zpravodaj*. Pyšely, 1993, říjen, s. 4–5.

JORDÁNKOVÁ, Hana, LOSKOTOVÁ, Irena a MERTA, David. Odras domáci války v produkci brněnských kamnářů druhé poloviny 15. století. *Archæologia historica*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 2004, roč. 29, s. 581–597. ISSN 0231-5823.

LEMINGER, Emanuel. *Umělecké řemeslo v Kutné Hoře*. Kutná Hora: Vydavatelství a nakladatelství Martin Bartoš – Kuttna, 2015. ISBN 978-80-86406-78-7.

MICHNA, Pavel. Gotický kachel ze sbírek Podhoráckého muzea v Tišnově. *Vlastivědný věstník moravský*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 1969, roč. XVII, č. 1, s. 249–251.

PAVLÍK, Čeněk. Náboženské motivy. In: MENOŠKOVÁ, Dana a MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk. *Krása, která hřeje: výběrový katalog gotických a renesančních kachlů Moravy a Slezska*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, 2008, s. 10–35. ISBN 978-80-86185-70-5.

PAVLÍK, Čeněk a VITANOVSÝ, Michal. *Encyklopedie kachlů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: ikonografický atlas reliéfů na kachlích gotiky a renesance*. Praha: Libri, 2004. ISBN 80-7277-238-4.

SOUKUPOVÁ, Markéta, SOUKUP, Michal a ŠREJBROVÁ, Jitka. Komorové kachle s náboženskými motivy: Salome s hlavou Jana Křtitele. In: ANTONY ČEKALOVÁ, Sylva, BALÁŠOVÁ, Michaela, BELISOVÁ, Natalie, et al. *Svět kachlových kamen: kachle a kachlová kamna severozápadních Čech*. Most: Oblastní muzeum v Mostě, 2017. ISBN 978-80-906560-0-0.

ŠEBELA, Lubomír a VANĚK, Jiří. *Hromadný nálezy ze studny v areálu bývalého bratrského sboru v Ivančicích (přelom 16. a 17. stol.)*. Ivančice: Okresní muzeum Brno-venkov, 1985.

ŠEBELA, Lubomír a VANĚK, Jiří. Předběžná zpráva o záchranném archeologickém výzkumu v areálu bývalého bratrského sboru v Ivančicích. *Vlastivědný věstník moravský*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1982, roč. XXXIV, s. 201–206. ISSN 0323-2581.

TYMONOVÁ, Markéta. Šíření kachlových motivů ve světle surovinových analýz. In: ŠREJBEROVÁ, Jitka, ed. *Kachle a kachlová kamna: sborník příspěvků z mezinárodní konference k výstavě Svět kachlových kamen*. Oblastní muzeum v Mostě, 19.–20. dubna 2018. Ústí nad Labem: Ústecký kraj, 2018, s. 122–136. ISBN 978-80-88140-14-6.

UNGER, Ingeborg. *Kölner Ofenkacheln. Die Bestände des Museums für Angewandte Kunst und des Kölnischen Stadtmuseum*. Köln: Kölnisches Stadtmuseum, 1988. ISBN 3-927396-01-X.

UNGER, Ingeborg. *Kölner und Frechener Steinzeug der Renaissance: die Bestände des Kölnischen Stadtmuseums*. Köln: Kölnisches Stadtmuseum, 2007. ISBN 978-3-940042-01-9.

VITANOVSKÝ, Michal. Kadluby, In: MENOŠKOVÁ, Dana a MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk. *Krása, která hřeje: výběrový katalog gotických a renesančních kachlů Moravy a Slezska*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, 2008, s. 156–165. ISBN 978-80-86185-70-5.

VITANOVSKÝ, Michal a MENOŠKOVÁ, Dana. Kachlové formy z Prostějova – Kostelecké ulice. K technologickým a tvůrčím otázkám vzniku renesančních kachlových reliéfů. *Archeologické rozhledy*. Praha, Archeologický ústav AV ČR Praha, 2010, roč. LXII, sešit 4, s. 680–695. ISSN 0323-1267.

VLČKOVÁ, Jitka. Středověké kamnové kachle s náboženskými motivy z jihomoravských sbírek (Pokus o aplikaci umělecko-historických přístupů). *Archæologia historica*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 2001, roč. 26, s. 365–387. ISSN 0231-5823.

ZÁPOTOCKÝ, Milan. *Katalog středověké keramiky severočeského Polabí*. Praha: Archeologický ústav ČSAV, 1979.

ŽEGKLITZ, Jaromír. *Kachle z dílny hrnčíře Adama Špačka (1531–1572) na Novém Městě pražském*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 2019. ISBN 978-80-87828-46-5.

ŽEGKLITZ, Jaromír. Reformační kachle ze Špýru, Egerberku a Prahy. *Archeologické rozhledy*. Praha, Archeologický ústav AV ČR Praha, 2014, roč. LXVI, sešit 3, s. 515–547. ISSN 0323-1267.

ŽEGKLITZ, Jaromír. Renesanční portrétní kachle z hrnčířské dílny Adama Špačka v Truhlářské ulici v Praze. *Archeologické rozhledy*. Praha, Archeologický ústav AV ČR Praha, 2006, roč. LVIII, sešit 1, ISSN 0323-1267. s. 78–116.

ŽEGKLITZ, Jaromír, VITANOVSKÝ, Michal a ZAVŘEL, Jan. Soubor kachlových forem z pražské hrnčířské dílny Adama Špačka a její kachlová produkce v letech 1531–1572, *Archeologické rozhledy*. Praha, Archeologický ústav AV ČR Praha, 2009, roč. LXI, sešit 2, s. 427–466. ISSN 0323-1267.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

ALDEGREVER, Heinrich. *Luna* [rytina]. [online]. [cit. 15. 5. 2019]. Dostupné z: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/428409>.

ALDEGREVER, Heinrich. *Kracht* [rytina]. [online]. [cit. 20. 6. 2019]. Dostupné z: <https://www.rijksmuseum.nl/en/search/objects?q=Heinrich+Aldegrever+kracht&p=10&ps=12&st=Objects&ii=6#/RP-P-OB-2750,114>.

HÜLLMANN, Gottlieb Wilhelm. *Johann Friedrich I. Kurfürst von Sachsen* [rytina]. [online]. [cit. 24. 4. 2019]. Dostupné z: <https://bawue.museum-digital.de/index.php?t=objekt&oges=8669>.

KILIAN, Wolfgang. *Johann Friedrich I., Sachsen, Kurfürst* [rytina]. [online]. [cit. 15. 5. 2019]. Dostupné z: <http://www.portraitindex.de/documents/obj/34018483>.

LIPPI, Fra Filippo. *Herod's Banquet* [nástěnná malba]. [online]. Prato Cathedral. [cit. 17. 6. 2019]. Dostupné z: <https://www.wga.hu/frames-e.html?/html/l/lippi/filippo/index.html>.

PTÁK, Martin, KNÍŽKOVÁ, Markéta. Buršice 1948: Ojedinělý nález renesančního kachle s motivem biblické Salome (?). In: HÚRKOVÁ, Jindra a SÝKOROVÁ, Lenka, ed. *Sborník prací z historie a dějin umění* [online]. Historická společnost Klatovy, 2013, roč. 7, s. 241–247. [cit. 15. 3. 2019]. Dostupné z: https://www.academia.edu/5522925/Pták_M._Knížková_M._2013_Buršice_1948_Ojedinělý_nález_renesančního_kachle_s_motivem_biblické_Salome_Sborník_prací_z_historie_a_dějin_umění._Klatovy.